

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تقابل‌های دوگانه در نهضت عاشورا

(فدائیه‌های ادبی)

دکتر محسن ذوالفقاری

محسن گلشن‌زاده

ذوالفقاری، محسن، ۱۳۴۲ -	سرشناسه
تقابل‌های دوگانه در نهضت عاشورا (نقد نظریه‌های ادبی) / محسن ذوالفقاری، محسن گلشن‌زاده.	عنوان و نام پدیدآور
اراک: پیام دیگر، ۱۳۹۷.	مشخصات نشر
۵۲ ص؛ ۱۴/۵ × ۲۱/۵ س.م.	مشخصات ظاهری
۹۷۸-۹۶۴-۷۶۲۳-۹۸-۸	شابک
فیفا	وضعیت فهرست نویسی
واقعۀ کربلا، ۱ ع.ق.	موضوع
Karbala, Battle of, Karbala, Iraq, 680	موضوع
عاشورا	موضوع
Tenth of Muharram	موضوع
تحلیل زبانی	موضوع
(Linguistic analysis Linguistics)	موضوع
بان‌ناسی در ادبیات	موضوع
Linguistics in literature	موضوع
مضاد ادبیات	موضوع
Opposition, Theory of, in literature	موضوع
گلشن‌زاده، محسن، ۱۳۳۸ -	شناسه افزوده
BP۴۱۱ / ۱۳۹۷	رده بندی کنگره
۲۹۷/۹۵۳۴	رده بندی دیویی
۵۱۳۶۲۴۸	شماره کتابشناسی ملی

تقابل‌های دوگانه در نهضت عاشورا (نقد نظریه‌های ادبی)

دکتر محسن ذوالفقاری / محسن گلشن‌زاده

پیام دیگر	:	ناشر
۹۷۸ - ۹۶۴ - ۷۶۲۳ - ۹۸ - ۸	:	شابک
اول - ۱۳۹۷	:	نوبت چاپ
۱۰۰۰	:	شمارگان
۷۰۰۰۰ ریال	:	قیمت

فهرست

۵	پیشگفتار
۷	مقدمه
	بازنویسی و بازبینی نهضت عاشورا
۱۱	و تحلیل تقابل‌ها و گانج
۴۶	ختم سخن
۵۰	پی‌نوشت‌ها
۵۱	منابع و مأخذ

توجه به نه است عاقل و قیام علیه نظام اموی از مسائل مهمی است که در طول تاریخ، معاصران بدان از زوایای مختلف نگریسته‌اند. یکی از مسائل طرح شده در ادب فلسفه پیام امام حسین (ع) تحقق اصل «امر به معروف و نهی از منکر» بوده است. گرچه نظریات مختلفی در این خصوص مطرح شده است ولیکن با سهام چند و چون این مسأله، همواره اذهان را به خود مشغول می‌دارد. این که روند تحقق «امر به معروف و نهی از منکر» چه بوده است؟ و چه سوانهی در این امر دخیل بوده است و این که امام (ع) در صدد اصلاح چه منکراتی برآمده است؟ و این که معروف‌ها کدامند؟ از مهمترین سؤالاتی است که در حل مسائل امر به معروف و نهی از منکر قابل توجه خواهد بود.

جهت پاسخ به سؤالات فوق، ضمن اثبات جایگاه امر به معروف و نهی از منکر از دید امام (ع)، به تبیین و تحلیل «تقابل‌های دوگانه» با نگاه روساختی، تفکری و ژرف ساختی و پسا ساختاری پرداخته ایم. در نهایت در راستای بومی‌گرایی و نقد نظریات ادبی، نظر به ساختارگرایانی چون ژاک دریدا (۱۹۳۰-۲۰۰۴) را که به عدم قطعیت معنا، بالوده‌شکنی و وارونگی تقابل‌های، علی‌الاطلاق اعتقاد دارد، مسدود به بیرق قهرمانان کربلا رد کرده‌ایم. یقیناً بازنویسی نهضت عاشورا با توجه به ساختار تقابل‌های دوگانه، پاسخ و تحلیل مناسبی در راستای نقد نظریه پردازانی چون «تروپسکوی، سوسور، یاکوبسن، بارت، استراوس و دریدا» خواهد بود.

از دیرزمان، بعد از نهضت عاشورا و قیام حسینی، علیه نظام اموی، این حماسه نظم‌یافته، از زوایای مختلف و به زبان‌های گوناگون بازنویسی و تحلیل شده است. وایکن با نگاه به عناصر سازنده‌ی تقابل‌های دوگانه در مسأله امر به معروف و نهی از منکر که یکی از مسائل مهم در قیام امام حسین (ع) است، بررسی نشده است. پرداختن به تقابل‌های دوگانه برای تبیین نهضت عاشورا، امر نو و بدیعی است که می‌تواند ما را با ابعاد جدیدی از مسأله امر به معروف و نهی از منکر در این قیام آشنا سازد و مصادیق معروف و منکر را در ابعاد روشنی و ژرف ساختنی معرفی نماید. گرچه در متون گذشته و کتب بارگی از بی‌شگانی چون تفاوت، تقابل، تضاد، طباق، مطابقه و... در زمره هنر سازندگی و آرایه‌های بدیعی یاد شده است ولیکن باید اذعان داشت که تنها رتاهای

روساختی بوده است و تنها به عنوان یک صنعت شعری محسوب شده است. آن هم نه با نگاهی در کلیت متن بلکه در عرض کلام و به صورت متقطع مورد نظر بوده است [۱].

بحث تقابل‌های دوگانه، امروزه در قرن بیستم یکی از مباحث مورد توجه نظریه پردازان ساختارگرا و پساساختارگرا است. ساختارگرایانی چون رابرتس، سوسور، بارت، یاکوبسن و پساساختارگرایانی چون دریدا، می‌دانند که ریساخت تفکرات غرب براساس محور تقابل‌های دوگانه استوار است [۳]. ساختارگرایان معتقدند که متون، مجموعه‌ای از تقابل‌ها هستند که در خدایات ساختار قرار دارند [۴].

ساختارگرایان معتقدند از برای این اجزاء متقابل، عنصر اول که مقدم می‌آید نسبت به عنصر دوم روحان و ببری دارد (خوب بر بد ارجح است). آنها در باب شیوه ارائه و نمود مقابل‌ها، معتقدند که عناصر تقابل گاه در سطح کلام و در کنار هم خود را نشان می‌دهند و گاهی به صورت سر بسته و به شیوه استعارات پنهان مطرح می‌شوند [۵]. به عبارتی گاه تنها یک عنصر تقابل ذکر می‌شود و با تأمل در این رکن حاضر می‌توان از وجود طرف دیگر تقابل آگاه شد [۶].

روش ساختارگرایان در تحلیل تقابل‌های دوگانه در سطح و عمق آثار ادبی گرچه مفید است ولیکن بدون توجه به بار محتوایی و تعهدی این واژگان متقابل صرفاً یک امر زبانی است و کامل نیست. زمانی تحلیل تقابل‌ها، مفید فایده است که در راستای اعتقادات و ارزشهای دینی طرح شود. به همین دلیل است که در اثر حاضر ضمن تبیین ساختار تقابل‌های دوگانه در نهضت عاشورا به تبیین جایگاه امر به معروف و نهی از منکر پرداخته‌ایم.

نگاه دیگر در بحث تقابل‌های دوگانه، نگاه پس‌ساختارگرایان است. گرچه پس‌ساختارگرایان در این امر، نظراتشان در گرو اندیشه‌های ساختارگرا است ولی تفاوت واضح آن‌ها در این جاست که می‌گویند: سلسله مراتب ارزشها به آسان در تقابل‌های دوگانه قابلیت وارونگی دارد. به عبارتی عنصر اول تقابل که در نگاه ساختارگرایان همواره رجحان داشت می‌تواند جایش را با عنصر متقابل عوض کند. مثلاً در تقابل‌های دوگانه (زندگی و مرگ) «مرگ» بر «زندگی» برتری یابد. در این صورت مرگ مثبت می‌شود و زندگی منفی. به عبارتی نگاه به رویکرد تقابل‌های دوگانه و آنچه از افلاطون تا امروز رد و بدل شده، وارونه می‌شود. صرفاً به این دلیل که با وارونه سازی اجزاء متقابل می‌توان

به مفاهیم جدیدی دست یافت [۷]. البته این نظریه در نقد مبتنی بر ارزشهای دینی هرگز علی‌الاطلاق پذیرفته نیست و مشمول کلیه عناصر متقابل در نظام هستی نمی‌شود.

و صدالبته شالوده‌شکنی در روند بیان عناصر متقابل زمانی ارزش دارد که با اعتقادات دینی همخوانی داشته باشد. به عنوان مثال در تقابل «مرگ و زندگی» وقتی مرگ در راه خدا و شهادت باشد می‌توان گفت جای عناصر متقابل عوض شده است. یقیناً مرگ و شهادت در این حالت بر زندگی هر راه با خفت رجحان دارد. لذا وارونگی عناصر متقابل پساساختارگرایان رمانی که در خدمت ارزشهای دینی و معرفتی باشد، مصداق پیدا می‌کند و لاغیر.

لذا در اثر حاضر ضمن بازنگری رافعه عاشورا در بیست و پنج بخش با نگاهی روساختی، ژرف‌ساختی و شالوده‌شکنانه مسأله امر به معروف و نهی از منکر را در نهضت عاشورا بررسی خواهیم کرد. محور بازنویسی در این مقاله کتابهایی چون سلوک عاشورایی (منزل دوم...) نوشته آیت‌الله العظمی حاج آقا مجتبی تهرانی، حماسه حسینی آیت‌الله مهد مرتضی مطهری، فرهنگ عاشورا و پیامهای عاشورا از کتابهای حرره محدثی بوده است.